

Marjo Enqvist

LAPIN KIRJASTOJÄRJESTELMÄN VAIHTUMINEN

Kartoitus Kemin kaupunginkirjaston muuttuneista työtehtävistä aineiston vastaanottamisen ja lean-ajattelun näkökulmasta

LAPIN KIRJASTOJÄRJESTELMÄN VAIHTUMINEN

Kartoitus Kemin kaupunginkirjaston muuttuneista työtehtävistä aineiston vastaanottamisen ja lean-ajattelun näkökulmasta

Marjo Enqvist
Opinnäytetyö
Kevät 2019
Kirjasto- ja tietopalveluala
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Liiketalous, Kirjasto- ja informaatiopalvelut

Tekijä(t): Marjo Enqvist

Opinnäytetyön nimi: Lapin kirjastojärjestelmän vaihtuminen. Kartoitus Kemin kaupunginkirjaston muuttuneista työtehtävistä aineiston vastaanottamisen ja lean-ajattelun näkökulmasta.

Työn ohjaaja: Jorma Niemitalo

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2019

Sivumäärä: 38 + 2

Kemin kirjasto liittyi Lapin kirjaston yhteiseen kirjastotietokantaan kesäkuussa 2017. Samaan aikaan Kemin kirjasto vaihtoi kirjastojärjestelmänsä Web Origosta Kohaan. Kirjastonhoitajien työtehtävät aineiston vastaanottamisessa muuttuivat monilta osin.

Opinnäytetyöni tarkoitus on kartoittaa kirjastonhoitajien muuttuneita työtehtäviä paitsi Kohan ja kirjastokimpan, myös ajankäytön näkökulmasta. Työteho on avainsana tämän päivän työelämässä ja tämä opinnäytetyö käsittelee myös mahdollisuuksia tehostaa ja yhdenmukaistaa työtapoja ja -vaiheita kirjastoalalla lean-ajattelun pohjalta. Työn toimeksiantaja on kirjastotoimenjohtaja Hilikka Heikkinen Kemin kirjastosta.

Tutkimusmenetelmänä on kvalitatiivinen tutkimus. Haastattelen kuutta toimessa olevaa kirjastonhoitajaa, jotka ovat työskennelleet kirjastossa sekä Web Origon että Kohan aikana. Lisäksi esitän kysymykset muutosten aiheuttamista koulutuksista, palavereista sekä lean-ajattelun herättämistä ajatuksista. Kirjastomaailmassa aihetta ei tietääkseni ole käsitelty.

Haastattelut antoivat vastaukset kysymyksiin, miten työtehtävät ovat uuden kirjastojärjestelmän ja Lapin yhteisen tietokannan aikana muuttuneet. Lean-ajattelua on toteutettu kirjastossa vuosien saatossa ja haastateltavat antoivat lisäksi ehdotuksia, miten työtä voisi tulevaisuudessa tehostaa.

Koha ja kirjastojen yhteiset tietojärjestelmät ovat tuoneet muutoksia paitsi Kemin kirjaston kirjastonhoitajien työhön, myös muiden Suomen kirjastojen työtehtäviin. Toivon, että vastauksia voidaan tulevaisuudessa hyödyntää Kemin kirjaston lisäksi maamme muissa kirjastoissa sekä mahdollisesti Koha -kirjastojärjestelmän kehitystyössä.

Asiasanat: Koha, Lapin kirjasto, Kemi, muutos, toimenkuvat, aineisto, lean-ajattelu, työteho

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree programme in Library and Information Services

Author(s): Marjo Enqvist

Title of thesis: A new library system, a new library network: what has changed in Kemi City Library concerning librarians` duties and Lean-thinking.

Supervisor: Jorma Niemitalo

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2019 Number of pages: 38 + 2

Kemi City Library joined the Lapin kirjasto network in June 2017. At the same time, Kemi City Library adopted the common library system Koha. As a result, the librarians` duties faced several changes.

The purpose of this thesis is to find out how the librarians` duties have changed as a result of the library network and the new library system. I will focus on how their duties have changed concerning material. I will also deal with work efficiency. Lean is a key word in today`s working life and I will discuss the possibilities to organize work to be more efficient. The study was commissioned by Kemi City Library.

As a study method I will use qualitative method by interviewing the librarians in Kemi City Library. They have worked in the library during the previous and the present library system. In addition, I will ask questions concerning education, meetings and the ideas that Lean has given them. As far as I know, in the field of library services prior research concerning Lean is not be found.

The six interviews gave relevant results on how the library network and Koha have changed duties in the library. In Kemi, the idea of Lean has been carried out over the past few years. The interviewees also made some suggestions for the future.

Not only in Kemi, but in the whole field of library services, both the library network and Koha have had an impact on librarians` duties in Finland. In the future, I hope this research will benefit other libraries in Finland as well as developing the Koha library system.

Keywords: Koha, Lapin kirjasto, Kemi, Librarians` duties, Lean, efficiency

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	TAUSTA JA LÄHTÖKOHDAT.....	7
2.1	Kemin kirjasto.....	7
2.2	Lapin kirjasto	8
2.3	Kirjastojärjestelmien historiasta ja Kohasta	10
2.4	Kokoelmatyöstä.....	12
3	LEAN-AJATTELU	14
3.1	Taustaa	14
3.2	Kokemuksia.....	15
4	TUTKIMUSMENETELMÄT	17
4.1	Laadullinen tutkimus.....	17
4.2	Haastattelu tutkimusmenetelmänä	18
5	LAPIN KIRJASTOON JA KOHA-KIRJASTOJÄRJESTELMÄÄN LIITTYMISEN AIHEUTTAMAT MUUTOKSET TYÖTEHTÄVISSÄ AINEISTON VASTAANOTTAMISESSA	20
5.1	Kirjastonhoitajien työtehtävät aineiston vastaanottamisessa Web Origon aikana	20
5.2	Kirjastonhoitajien työtehtävät aineiston vastaanottamisessa Kohan aikana	22
5.3	Lean-ajattelun herättämiä ajatuksia.....	27
6	NYKYTILANNE JA TULEVAISUUS.....	31
7	POHDINTA.....	33
	LÄHTEET.....	35
	LIITTEET	39

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni tarkoitus on kartoittaa Lapin kirjastoon liittymisen ja Koha-kirjastojärjestelmän käyttöönoton mukanaan tuomia muutoksia kirjastonhoitajien työtehtäviin aineiston vastaanottamisessa Kemin kirjastossa. Työteho on avainsana tämän päivän työelämässä ja tämä opinnäytetyö käsittelee myös mahdollisuuksia tehostaa ja yhdenmukaistaa työtapoja ja -vaiheita kirjastoalalla lean-ajattelun pohjalta.

Kemin kirjasto liittyi Lapin kirjaston yhteiseen verkkopalveluun kesäkuun alussa 2017 ja tuli samalla mukaan Lapin kirjastokimppaan. Koha kirjastojärjestelmänä on herättänyt suuriakin tunteita puolesta ja vastaan. Siitä syystä opinnäytetyöni sivuaa myös järjestelmän teknisiä ominaisuuksia ja syitä, miksi tähän käyttöjärjestelmään on päädytty. Lisäksi esittelen Kemin kaupunginkirjaston ja Lapin kirjaston. Avaan myös lyhyesti kokoelmatyön käsitettä, johon kuuluu olennaisena osana aineiston vastaanottaminen.

Olen syksyllä 2017 kartoittanut Kemin kirjastolle Lapin kirjaston ja Kohan aiheuttamia muutoksia kirjastovirkailijoiden työtehtävissä. Tuolloin oli toimeksiantajan puolelta toive tutustua myös työtapojen tehostamiseen kirjastoalalla, tässä tapauksessa aineiston vastaanottamisen osalta. Niin kutsuttu lean-ajattelu valtaa alaa maailmalla ja on antanut hyviä tuloksia eri aloilla työtapojen tehokkuuden kehittämisessä. Kirjastomaailmassa lean-ajattelua ei tietääkseni ole käsitelty.

Hyviä kokemuksia lean-ajattelusta ei tarvitse Kemissä kaukaa hakea. Kemin kaupunki ja Pellon kunta ovat vuonna 2016 olleet mukana Lapin liiton Tulevaisuuden kunta liinaa – Lean-toimintamalli osana organisaatiokulttuurin muutosta – kehittämishankkeessa (Kemin kaupunki 2016, viitattu 20.10.2018). Kemin kohdalla puolen vuoden kehittämishanke tuotti tulosta niin henkilöstöhallinnossa kuin työtapojen tehostamisessa.

Tutkimusmenetelmänä on laadullinen tutkimus, joka käytännössä tarkoittaa haastatteluja, tarkemmin sanottuna työelämälähtöisiä teemahaastatteluja. Syksyllä 2018 toteutettujen haastattelujen tarkoitus on selvittää, miten kirjastonhoitajien työtehtävät ovat muuttuneet Lapin kirjaston kirjastokimppaan ja kirjastojärjestelmän vaihtumisen myötä, ja olisiko niitä mahdollista tehostaa ja yhdenmukaistaa tulevaisuudessa.

2 TAUSTA JA LÄHTÖKOHDAT

Lapin kirjastoon kuuluvat tänä päivänä kaikki Lapin yleiset kirjastot Keminmaan liittyttyä kimppaan lokakuun alussa 2017. Jotta tähän on päästy, on kuljettu pitkä ja ymmärtääkseni osin kivinenkin tie. Alun perin neljän perustajakunnan muodostamasta kimpasta on kehittynyt kaikkia Lapin asukkaita palveleva, koko maakuntaa koskeva yksikkö. Lisäksi, luettelointiformaatin vaihto Finmarcista MARC21:een edellytti siirtymistä toiseen kirjastojärjestelmään. Kohan valikoiduttua Lapin kirjastojen käyttöjärjestelmäksi, muuttui sekä kirjastovirkailijoiden että kirjastonhoitajien työ lyhyessä ajassa paljonkin.

2.1 Kemin kirjasto

Kemin kirjaston taival sai epävirallisesti alkunsa vuonna 1879. Kauppias D. Halosen järjestämät tanssiaiset ja arpajaiset toivat rahoituksen, jolla päätettiin perustaa kirjasto kansakoulun yhteyteen (Pukema & Kotaniemi 1980, 9.) Arpajaisrahat olivat alkupääomana kirjastolle, joka pääsi aloittamaan toimintansa monien vaiheiden jälkeen vuonna 1881. Kansakoulusta kirjasto haluttiin ajan myötä erilleen 1890-luvun lopulla. Kirjaston kannalta merkittävä tekijä on varmasti ollut vuonna 1931 toteutettu esikaupunkiliitos, joka kymmenkertaisesti kaupungin asukasluvun (Pukema & Kotaniemi 1980, 10.) Valtionavun saamiseksi kirjasto alkoi vastata suurille kaupunginkirjastoille asetettuihin vaatimuksiin ja toteutti järjestelyjä esimerkiksi käsikirjaston ja lastenosaston osalta vuonna 1938. Lukuisten vaiheiden jälkeen laitos sai viralliseksi nimekseen Kemin kaupunginkirjasto.

Kemin kirjasto on kokenut samat ylä- ja alamäet kuin useimmat muutkin kunnalliset kirjastot vuosikymmenien saatossa. Lainaustilut kunnassa ovat ajoittain olleet asukaslukuun nähden huippuluokkaa valtakunnallisella tasolla (Pukema 1980, 45), mutta useina vuosikymmeninä tilojen ahtaus sekä 1990-luvun lamavuosien taloudelliset supistukset muun muassa hankinnoissa ovat koituneet lainaustilastojen kohtaloksi. Kemin kirjasto on eri osastoinen aikojen saatossa muuttanut useaan otteeseen, kunnes nykyiset tilat kulttuurikeskuksessa otettiin käyttöön vuonna 1990. Alkaneen vuosikymmenen mukanaan tuomat ATK-investoinnit puolestaan nostivat lainaustilastoja vuosikymmenen lopussa (Valkonen 1998). Esimerkiksi vuonna 1996 kirjasto oli suosituin vapaa-ajanviettopaikka Kemissä. Yli puolet kuntalaisista käyttivät kirjaston palveluja (Valkonen 1998).

2000-luvulle tultaessa kirjaston palvelut ovat muuttuneet enenevässä määrin sähköiseksi sekä koelman että asioinnin osalta. Palautusautomaatin käyttö ja lainausten sekä varausten itsenäinen hoitaminen ovat tätä päivää. Lainaustilastot eivät kuitenkaan imartele: seitsemäntoista vuoden aikavälillä vv. 2000 – 2017 lainat ovat vähentyneet merkittävästi, samalla kun kirjojen määrä on vähentynyt lähes 69 000 niteen verran (Kemin kaupunki 2018, viitattu 7.9.2018). Esimerkkinä tästä vuoden 2014 rajut hankintaleikkaukset, jotka näkyvät suoraan seuraavan vuoden lainaustilastossa (Kemin kaupunginkirjaston toimintakertomus 2015, viitattu 22.9.2018). Tilasto ei kuitenkaan kerro kävijämäärästä. Kaikki asiakkaat eivät lainaa, vaan vierailevat kirjastossa esimerkiksi tapahtumissa tai harrastustiloissa, joita myös sijaitsee kirjaston tiloissa. Kävijämäärät Kemissä eivät vuosien varrella ole juuri pienentyneet, mikä saattaa johtua kirjaston keskeisestä sijainnista kulttuurikeskuksessa.

Tänä päivänä Kemin kirjasto noudattaa Lapin kirjastojen strategiaa 2017-2020, joka on astunut voimaan 1.1.2017. Strategian pääpainot ovat kirjastolaki, asiakkaiden osallistaminen kirjaston käyttäjinä, kirjaston kokoelman ja tilojen tarjoaminen tasavertaisesti kaikille sekä yhdessä tekeminen. Viimeksi mainittu kohta tarkoittaa yhteistyötä Lapin kirjastojen välillä ja osaamisen jakamista (Lapin kirjastojen strategia 2017-2020, viitattu 6.10.2018).

2.2 Lapin kirjasto

Aurora-kirjastoryhmä hankki vuonna 1992 Pallas-kirjastojärjestelmän, joka vuonna 2004 vaihtui PallasProksi. Tällöin ryhmän nimi muuttui Lapin kirjastoksi. Lapin kirjasto on yksi Suomen kunnan- ja kaupunginkirjastojen sekä useiden museo- ja oppilaitoskirjastojen muodostamista kirjastokimpoista (Kinnunen 2016, viitattu 4.11.2018). Kirjastokimppa tarkoittaa vapaaehtoisuuteen perustuvaa yhteistyötä, joka ylittää kunta- ja hallintorajat. Kimpan kirjastot käyttävät useimmiten samaa kirjastojärjestelmää ja voivat tehdä yhteistyötä aineistohankinnassa. Muita yhteistyömuotoja ovat muun muassa tapahtumien järjestäminen ja yhteinen aineistorekisteri, josta asiakas näkee kimpan kaikkien kirjastojen teokset ja niiden tilan (lainassa ja paikalla olevat niteet, teosten varaustilanteen). Muita asiakkaalle näkyviä yhteistyön muotoja ovat kirjastojen väliset aineistojen kuljetukset, joilla parannetaan aineiston saatavuutta.

Lapin kirjastoon kuuluivat ennen kesää 2017 kaikki Lapin yleiset kirjastot kuutta Meri- ja Etelä-Lapin kirjastoa lukuun ottamatta. Näitä olivat Kemi, Keminmaa, Simo, Tervola, Ranua ja Posio (Kinnunen 2016, viitattu 4.11.2018). Kemi siirtyi näistä kimppaan ensin, sitä seurasivat kesällä Karpalo-kirjastojen Tervola, Simo ja Ranua. Posio siirsi kokoelmansa käsin kesän 2017 aikana. Viimeisenä liittyi Keminmaa syksyllä 2017.

Kuten isoissa muutoksissa ja hankkeissa usein käy, tässäkin aikataulut viivästyivät melkoisesti. Keskustelut yhteistyöstä muiden Lapin kirjastojen kanssa aloitettiin jo vuonna 2012 tapaamisissa Etelä-Lapin kirjastoissa. Tänä päivänä kirjastot toimivat Lapin maakunnan rajojen sisällä yhtenä yksikkönä lainojen suhteen, mikä osaltaan on muuttanut kirjastossa työskentelevien työtä. Uudesta kirjastolaista johtuva varausten maksuttomuus vuoden 2017 alusta räjäytti kuljetusten määrän, kun kaikki aineisto on lainattavissa vaivattomasti yhdellä kortilla ja palauttaminen onnistuu mihin tahansa Lapin kirjaston toimipisteeseen.

Yhteinen varausjono ja sen tuomat mahdollisuudet ovatkin yksi parannus asiakkaan saamaan palveluun uuden järjestelmän myötä. Asiakas voi esimerkiksi keskeyttää varauksen väliaikaisesti vaikkapa matkan tai sairauden vuoksi, jos tietää olevansa estynyt noutamaan varaamaansa aineistoa. Varaus astuu voimaan jälleen keskeytyksen jälkeen, ja keskeytyksestä huolimatta paikka varausjonossa säilyy. Yhteisjärjestelmä – virtuaalinen tai faktinen – tuo asiakkaan saataville laajemmat kokoelmat sekä tehostaa aineiston hankintaa ja käyttöä, parantaen siten kirjastojen palvelua (Saarti 2012, 13).

Kokoelman, tilojen, ja osaamisen lisäksi yksi kirjaston neljästä ydintehtävästä on kirjastojärjestelmä (Kirjastot.fi 2011, viitattu 7.9.2018), joka määrittelee, millaista palvelua kirjasto asiakkailleen pystyy tarjoamaan. Asiakaspalveluhengessä voisi järjestelmän tässä kohtaa katsoa tuoneen hyvän uudistuksen. Samoin kuin muualla valtakunnassa, kirjastojen muodostamat kimpat tarkoittavat käytännössä aineiston kulkemista kuljetuspalvelun kautta päivittäin kirjastosta toiseen. Aineistoa kuljetetaan Lapin kirjastojen välillä sen sijaan, että lainattaisiin muualta maasta kaukolainana. Varaukset, niiden käsittely ja kuljetuslaatikoiden purku näkyvät kaikki kirjastotyöntekijän muuttuneena työnkuvana.

Yhtenä yhteisjärjestelmän mukanaan tuomana etuna ajattelen itse olevan, että erityisesti harvinaisen aineisto on saatavilla kaikille lappilaisille yhdenvertaisesti. Tosiasiahan on, että ennen kesä-

kuuta 2017 pienillä kirjastoilla ei ollut resursseja nykyisen kaltaisen valikoiman ylläpitämiseen. Kaukolainausta oli melkoisen kallista eikä varaaminenkaan ollut ihan maksutonta. Hyviä muutoksia siis, muillekin kuin pienituloisille opiskelijoille, esimerkiksi. Pinta-alaltaan noin sadan tuhannen neliökilometrin maakunnassa välimatkat ovat pitkät eikä monellakaan ole mahdollisuutta kulkea kirjastojen välillä. Reilut 178 000 asukasta käsittävälle maakunnalle kuljetuspalvelu Rekku on tervetullut uudistus, ja useimmiten nopeakin.

2.3 Kirjastojärjestelmien historiasta ja Kohasta

Kirjastojärjestelmä voidaan määritellä tiedonhallintajärjestelmäksi, jonka avulla hallitaan kirjastojen kokoelmien käyttöä ja tiedonhakua kokoelmiin kuuluvista dokumenteista ja sisällöistä (Saarti 2002, 16). Kirjastojärjestelmän avulla hoidetaan esimerkiksi lainaukseen ja palautukseen, hankintaan, kokoelmien hallintaan ja asiakastietojen tallentamiseen liittyviä toimintoja.

Ensimmäiset 1980-luvulla yleistyneet kirjastojärjestelmät soveltuivat lähinnä lainaukseen, mutta pian alettiin puhua integroiduista kirjastojärjestelmistä, joissa lainaustoiminto oli vain yksi osa monipuolista tiedonhallintajärjestelmää. 1980-luvulla järjestelmiin oli kehitetty lainauksenvalvonnan lisäksi myös rajoittuneita tiedonhakumahdollisuuksia. Internetin yleistyminen 1990-luvulla vaikutti sekä työntekijöiden että asiakkaiden tapaan hakea tietoa. Kirjastot avasivat kokoelmatietokantansa verkkokäyttöön, ja samoihin aikoihin saivat alkunsa yliopistokirjastojen yhteistietokanta LINDA. Tällöin päätettiin myös luoda maakuntakirjastojen yhteisluettelo MANDA (Saarti 2008, viitattu 7.9.2018).

Ajan saatossa ja useiden hankkeiden ja kokeilujen kautta kirjastot ovat päätyneet valitsemaan avoimen lähdekoodin järjestelmiä. Koha-kirjastojärjestelmä noudattaa avoimen lähdekoodin periaatetta, mikä käytännössä tarkoittaa tapaa jakaa ja kehittää tietokoneohjelmistoja (Mäkiranata 2012, 90.) Avoimen lähdekoodin ohjelman käyttäjä saa käyttää ohjelmaa mihin tarkoitukseen tahansa, kopioida ja levittää ohjelmaa, luoda ohjelman muunnelmia ja levittää niitä sekä yhdistää ja levittää ohjelmaa toisten ohjelmien kanssa. Lisäksi ohjelman lähdekoodi on avoimesti käyttäjien saatavilla (JUHTA 2018, viitattu 7.9.2018).

Avoimen lähdekoodin ohjelmiin ei liity lisenssimaksuja, toisin kuin suljettuihin, kaupallisten järjestelmätoimittajien ohjelmiin. Kirjastot maksavat kuitenkin erilaisia ylläpito- ja kehittämismaksuja Koha-Suomi Oy:lle, mutta tämä toimii non-profit-periaatteella eli ei tavoittele voittoa. Maksut muodostuvat lähinnä palvelin-, tekstiviesti- ja e-kirjemaksuista, pääkäyttäjien palkkakuluista ja verkko-kirjastomaksuista. Koha-Suomi Oy on kuntien omistama yhtiö, jonka kautta kunnat ylläpitävät ja kehittävät yhdessä kirjastojärjestelmää. Yritys on toiminut vuodesta 2016 alkaen Kohti Kohaa -hankkeen tuloksena, sillä on kolme päätoimista järjestelmänkehittäjää ja sen pääpaikka on Mikkeli (Koha-Suomi, viitattu 7.9.2018).

Kohan valintaan kirjastojärjestelmäksi vaikuttivat muutama vuosi sitten paitsi taloudelliset näkökulmat, myös seuraavat ominaisuudet: siinä ovat kaikki kirjastotyössä tarvittavat perustyökalut, kuten lainauksenvalvonta ja hankinta- ja luettelointimoduuli. Se on helpompi ohjelmoida, mutta sen heikkous voi olla esimerkiksi kirjastojen välisen hierarkian puuttuminen. Osakohteiden järkevä käsittelymahdollisuus ja tietoturvanäkökanta olivat niin ikään kriittisiä ominaisuuksia järjestelmää valittaessa. Vuosia sitten järjestelmän suurimmiksi heikkouksiksi nousivat osakohteiden puuttuminen ja lehtien käsittelyyn liittyvät toiminnot (Kirjastot.fi 2014, viitattu 7.9.2018).

Myöskään BTJ:n tuottama Arvo-palvelu ei tuolloin toiminut Kohassa. Arvo-palvelu tarkoittaa käytännössä kirjaston oman atk-järjestelmän tehokasta hyödyntämistä aineiston valinnassa, hankinnassa, luetteloinnissa ja kokoelmatietokannan ylläpidossa. Kohan noudattaessa avoimen lähdekoodin periaatetta, jossa järjestelmää kukaan ei omista ja jota kaikki halukkaat voivat kehittää, toiminnot olivat ristiriidassa (Kirjastot.fi 2014, viitattu 7.9.2018).

Tässä yhteydessä voidaan puhua myös niin sanotusta rajapinnasta. Rajapinta tarkoittaa tietokoneohjelmien välillä toimivaa ohjelmaa, joka välittää kyselyjä ja vastauksia ohjelmien kesken- rajapinta mahdollistaa siis kommunikoinnin muiden järjestelmien kanssa. Rajapinnat voivat noudattaa kansainvälisiä standardeja tai ne voidaan määritellä tiettyjen tietokoneohjelmien käyttöön. Rajapinnoilla kirjastojärjestelmään voidaan yhdistää esimerkiksi verkkokirjastoja, aineistotoimittajien tietojärjestelmiä, itsepalveluautomaatteja, taloushallinnon järjestelmiä, verkkomaksujärjestelmiä ja muita palveluita (Kirjastot.fi 2011, viitattu 7.9.2018).

Kohan etuna on ketterä kehittäminen, mutta organisoimattomana se voi johtaa siihen, että samasta ohjelmasta on käytössä useita eri versioita, jotka eivät ole yhteensopivia keskenään. Tämän välttämiseksi on kirjastojen tärkeää luoda tapa, jolla kehitys pidetään yhtenäisenä (Kirjastot.fi 2014,

viitattu 16.9.2018). Opetusministeriö on tukenut taloudellisesti Koha-hanketta. Tällä taloudellisella tuella tehtiin muutama vuosi sitten selvitystyötä ja vertailtiin eri kirjastojärjestelmiä, sekä kaupallisia että ei-kaupallisia.

Uudesta-Seelannista 2000-luvun vaihteessa alkunsa saanut Koha on kirjastojärjestelmänä maailmanlaajuinen ja laajalti käytössä myös naapurimaissamme. Ruotsissa järjestelmään päädyttiin vuosia kestäneiden kokeilujen ja hyvien kokemusten jälkeen. Uppsalan yliopistossa Pro Gradututkielman kirjoittanut Pontus Juth (Juth 2016, viitattu 18.11.2018) avaa syitä, jotka vaikuttivat Kohan valintaan ruotsalaisissa kirjastoissa. Haastateltavat kertoivat pienten kirjastojen hyötyvän avoimen lähdekoodin järjestelmästä, koska heillä ei useinkaan ole omia resursseja järjestelmän kehittämiseen. Lisäksi on huomioitava taloudelliset säästöt. Isommilla kirjastoilla on niin ikään tilaisuus käyttää säästyvät kulut johonkin muuhun kirjastoa hyödyntävään kehittämiseen. Norjassa Koha on käytössä lukuisissa yleis-, erikois- ja koulukirjastoissa osana itsekehitettyä järjestelmäkokonaisuutta (Andréason & Hellström 2015, viitattu 15.11.2018).

2.4 Kokoelmatyöstä

Wilénin mukaan (Wilén & Kortelainen 2007, 10) kokoelma on ennen kaikkea merkinnyt tiedon organisoimista ja sen löytyvyyden helpottamista käyttäjälle. Tavoitteena on muodostaa kaikkia käyttäjiä tyydyttävä kokoelma. Lähtökohtana prosessissa voi pitää kirjaston henkilökunnan asiantunteudesta kirjallisuudesta ja kirjaston käyttäjäistä.

G.E. Evansin kokoelmankehittämisen mallin mukainen yhteisöanalyysi on yksi lähtökohta aineiston hankinnassa. Yhteisöanalyysillä selvitetään kirjaston vaikutusalueen asiakkaiden tarpeet. Perustana on tieto palveltavasta yhteisöstä, jossa huomioidaan muun muassa käyttäjien koulutus, ikärakenne ja harrastukset.

Hankinnalla tarkoitetaan kokoelmaan valitun aineiston saamista eri tavoin kirjastoon, vaihto-ohjelmien tai lahjoitusten kautta tai ostamalla ne. Käyttäjät eivät voi vaikuttaa hankintaan vaan se on useimmiten ostotoimenpide ja kirjaston henkilökunta tekee tilauksen toimittajalle, vastaanottaa tilauksen ja lopuksi maksaa laskun. Hankittu aineisto kulkee luetteloinnin läpi ja lopuksi se tulee kokoelman osaksi ja käyttäjien saataville (Evans 2000, 18-19.)

Tänä päivänä kokoelmatyön haasteena on lisäksi elektroninen aineisto. Kirjastonhoitajien päätökset koskevat sitä, mitä hankitaan paikallisesti, mihin muualla sijaiseviin kokoelmiin tarjotaan pääsy, mitä hankitaan pyyntöjen perusteella, mitä säilytetään, varastoidaan, karsitaan tai poistetaan (Wilén & Kortelainen 2007, 10.)

3 LEAN-AJATTELU

Lean-ajattelu eli vapaasti suomennettuna liinaus on tullut tunnetuksi lähinnä yritysmaailman kautta. Ajattelumalli on kuitenkin vallannut alaa myös muualla ja se on poikunut tutkimuksia ja muun muassa opinnäytetöitä useissa korkeakouluissa. Leanin haasteena on osata soveltaa autoteollisuudesta alkunsa saanutta arvoa tuottavien ja tuottamattomien työvaiheiden tunnistamista muilla aloilla, kuten palveluiden tuottamisessa.

Tässä opinnäytetyössä pohditaan liinauksen kautta mahdollisia turhia työvaiheita kirjastotyössä ja mietitään työtapoja, joita jokainen työntekijä noudattaisi yhdenmukaisesti.

3.1 Taustaa

Lean-ajattelu juontaa juurensa Japaniin ja on muodostettu pääosin Toyota Production Systemin periaatteiden pohjalta. Toyota Production Systemin kaikki ideat eivät suinkaan ole japanilaisten keksimiä, vaan tosiasiaassa monet noista keskeisistä ideoista ovat paljon vanhempia. Alkujaan Fordin tuotantoideasta v.1900 lähtenyt ja kehittynyt Toyota Production System on pohja Leanille. Järjestelmän tarkoitus on tarjota työntekijöille työkaluja, joilla he voivat jatkuvasti parantaa työtään. Toyotan tapa tarkoittaa suurempaa riippuvuutta ihmisistä, ei pienempää. Se on kokonainen kulttuuri pikemmin kuin joukko tehokkuutta ja parantamista edistäviä menetelmiä (Liker 2010, 36.)

Tänä päivänä Lean-filosofiaa käytetään esimerkiksi projektinhallinnassa. Käytännön tasolla se parantaa projektinhallintaa kolmesta eri näkökulmasta. Kantava ajatus on tuottaa maksimaalisesti arvoa asiakkaalle ja karsia kaikki, mitä asiakas ei arvosta. Tämä tarkoittaa myös odotusaikojen minimoimista. Jatkuvan kehittämisen periaatteeseen sisältyy vahvasti laadun parantaminen. Pyrkimys on ajan myötä vähentää tehtäviä, jotka ovat ennakoimattoman laajuisia ja joista puuttuu standardisoitu työmalli. Kustannustehokkuus toteutuu hukka-aikaa minimoimalla, turhaa työtä karsimalla ja laatua nostamalla eli poistamalla virheiden käsittelyn viemää aikaa (Westerling 2018, viitattu 9.9.2018).

Monilta osin nämä hukun muodot voidaan nähdä kirjastoalallakin ja tästä syystä tähän aiheeseen syvennytään. Useita yhteneväisyyksiä voidaan nähdä aineiston vastaanottamisen monissa eri työvaiheissa ja hukka-ajassa, samoin asiakasta ajatellen aineiston saattamisessa lanattavaksi, aineiston mahdollisessa turhassa kulkemisessa paikasta toiseen tai työntekijältä toiselle. Työtehokkuus on myös kaikki säästöä työnantajalle. Liinauksen perusajatusta voidaan noudattaa myös kirjasto-ympäristössä, eli työntekijä itse tehostaa omia työtapojaan. Kyse ei ole johtamisesta vaan yhteisestä organisaatiokehityksestä.

3.2 Kokemuksia

Lean-menetelmästä on saatu hyviä kokemuksia useilla eri aloilla. Esimerkkinä näistä voisi mainita terveydenhuollon, ICT (Information and Communication Technology, suomeksi tieto -ja viestintä-tekniikka) -alan sekä eri teollisuuden ja rakentamisen alat. Maria Kivinen (Kivinen 2017, viitattu 7.10.2018) kertoo opinnäytetyössään Lean- työmenetelmä työprosessien tehostajana julkisella sektorilla, että Leanin toteutuksessa johdon toiminnalla ja asenteella on suuri merkitys. Kun koko organisaatio osallistuu yhteisten tavoitteiden saavuttamiseen, nostaa se työntekijöiden motivaatiota ja työn intoa. Terveystieteissä koettiin, että Leanin käyttö helpotti työntekijöitä ymmärtämään turhat ja aikaa vievät prosessit työssään. Kun palvelu on tehokkaampaa ja turhat odottelut jäävät pois, asiakastyytyväisyys paranee, ja näin ollen tulokset näkyvät henkilökunnan jaksamisessa muun muassa kiireen vähentymisenä.

Lean-työkalut on alun perin kehitetty autoteollisuuteen ja ovat sovellettavissa teollisuuden puolelle, mutta koska julkisen sektorin tuottamat palvelut ovat näkymättömiä palveluita eikä tuloksena tuoteta tavaraa tai tuotteita, Leanin työkaluja on syytä soveltaa. Organisaatioiden toiminta, palveluiden sisältö ja resurssit ovat jokaisella kuntasektorilla erilaiset. Siksi Leanin käytössä on hyödynnettävä soveltuvuutta jokaiseen organisaatioon sopivaksi (Kivinen 2017, viitattu 7.10.2018).

Erja Kuusimäki on tutkinut Lean-ajattelua yrityksen tuotannon ja logistiikan kehittämistyökaluna (Kuusimäki 2016, viitattu 7.10.2018). Tässä opinnäytetyössä tutkittavana oli metallialan pk-yritys. Lean-ajattelua toteutettiin yrityksessä usealla osastolla, mutta pääpaino oli pakkaamo- ja lähettämötoiminnassa. Tulokset osoittivat, että liinauksesta oli ollut suuri hyöty ja vastausten perusteella

henkilökunta oli asiasta yksimielistä. Tulevaisuutta ajatellen keskeisimmiksi kehitystavoitteiksi vastauksissa nousivat tiedon kulun parantaminen ja työvaiheita koskevien työohjeiden laatiminen.

Terveydenhuollossa Lean-ajattelua on toteutettu esimerkiksi syöpäkeskuksessa, päivystyksessä, sydänklinikalla, leikkaussalissa ja ajanvarauspoliklinikalla. Aiheesta tutkielman kirjoittanut Markku Mäkijärvi (Mäkijärvi 2013, viitattu 7.10.2018) kertoo tulosten lopussa palkinnee ajattelutavan omaksuneet osalliset. Lisäksi, kuin itsestään, Lean on kaikissa tutkituissa esimerkitapauksissa tuottanut myös merkittäviä taloudellisia säästöjä, vaikka nämä eivät alkuvaiheessa olleet ensisijaisia päämääriä. Joskus lean-ajattelu saattaa aiheuttaa pelonsekaisia tunteita mahdollisista irtisanomisista (Kivinen 2017, viitattu 7.10.2018) ja tutuksi tullut työ on helppoa toteuttaa ja tehdä, vaikka se ei toimitakaan ja ongelmia esiintyy.

Kemin kaupunki ja Pellon kunta ovat vuonna 2016 olleet mukana Lapin liiton Tulevaisuuden kunta liinaa – Lean-toimintamalli osana organisaatiokulttuurin muutosta – kehittämishankkeessa (Kemin kaupunki 2016, viitattu 20.10.2018). Kemin kohdalla puolen vuoden kehittämishanke tuotti tulosta niin henkilöstöhallinnossa kuin työtapojen tehostamisessa. Esimerkkinä Kemin kaupungilla olivat jatkuvan parantamisen pilotti kaupungin keskusvarastolla ja projektimaisen parantamisen pilotit päivähoidon laskutus- ja perintätoimessa, tilavuokrauksessa ja asiankäsittelyssä (Pekuri 2017, viitattu 20.10.2018).

Rakenteiden ja toimintatapojen kehittämisen lisäksi hankkeen tavoitteena oli keskittyä olennaisiin työprosesseihin ja karsia turhat toiminnot prosesseista, omaksua jatkuvan parantamisen toimintamalli sekä osallistaa henkilöstö kokonaisvaltaiseen kehittämistyöhön. Kemin kaupungissa nimettiin kolme operatiivisen johdon valitsemaa sisäistä oppijaa, jotka jatkoivat lean-menetelmän soveltamista organisaatiossa pilotin jälkeen kuntien lean-vastaavina ulkopuolisen konsultin avulla. He huolehtivat, että kunnassa on jatkossakin käytössä yhtenäinen toimintamalli prosessien ja toimintatapojen kehittämisessä.

4 TUTKIMUSMENETELMÄT

Valitsin tutkimusmenetelmäksi laadullisen tutkimuksen, koska toimeksiantajan toive on, että haastattelen toimessa olevia kirjastonhoitajia, jotka ovat työskennelleet kirjastossa sekä Web Origo- että Koha-kirjastojärjestelmien aikana. Itse ymmärtäisin, että laadullisen menetelmän ajatus on kuvata uusia prosesseja ja tilanteita sekä ymmärtää mitä ja miksi. Kvantitatiivinen tutkimusmenetelmä ei näin ollen luonnollisestikaan työn luonteen vuoksi tule kysymykseen.

Tähän opinnäytetyöhön soveltuu myös käsite tapaustutkimus. Ote soveltuu sellaisiin tutkimuksiin, joissa tutkimuskohteen rajausta voidaan suorittaa täsmällisesti. Esimerkiksi rajausta voidaan tehdä erottamalla jokin todellisuudessa oleva yksikkö tai yksiköiden joukko (organisaatio) tai erottaa jokin toiminnallinen kokonaisuus (Vilkka 2005, 131.) Ote soveltuu myös, jos tutkimuksessa tarkastellaan nykyhetkeä menneisyyden tarkastelua unohtamatta ja tutkimus tapahtuu tutkimuskohteen kannalta luonnollisessa ympäristössä. Opinnäytetyöni rajaa haastateltavat tietyn organisaation yksiköiden joukkoon ja haastatteluissa tarkastellaan sekä menneisyyttä että nykytilannetta.

Tuomi & Sarajärvi (2018, 83) toteavat teoksessaan Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi, että laadullisen tutkimuksen aineistonhankintamenetelmiä ovat haastattelu, kysely, havainnointi sekä erilaisten dokumenttien tutkiminen ja tiedon kerääminen niistä. Näitä voidaan käyttää erilaisina yhdistelminä tai valita käyttökelpoisimmat tutkittavan aiheen mukaan. Tässä opinnäytetyössä painotus on haastatteluissa ja tiedon kerääminen dokumenteista.

4.1 Laadullinen tutkimus

Laadullinen tutkimus ei tilastollisesta tutkimuksesta poiketen pyri yleistyksiin. Siksi on tärkeää, että henkilöt, joilta aineistoa kerätään, tietävät asiasta mahdollisimman paljon tai heillä on siitä kokemusta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85.)

Laadullisessa tutkimusmenetelmässä kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti, ei satunnaisotoksen menetelmää käyttäen (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2009, 164). Opinnäytetyöni tulosten kannalta rajaaminen tiettyyn kohderyhmään on välttämätöntä. Näitä kohderyhmän henkilöitä on

Kemin kirjastossa tällä hetkellä kuusi. Otanta on varsin pieni, mutta työn luonteen huomioiden vaihtoehtoja ei ole. Kirjastonhoitajan tehtäviä hoitaa tänä päivänä kahdeksan henkilöä, mutta kaksi heistä on palkattu Kohan vaihduttua eikä heillä ole kokemusta edellisestä järjestelmästä.

Haastattelu toimii tässä opinnäytetyössä ainoana tutkimusmenetelmänä toimeksiantajan toiveen mukaisesti. Haastattelut toteutin paikan päällä yksilöhaastatteluina jokaisen kanssa henkilökohtaisesti, jonka jälkeen purkaminen tapahtui nauhoitteet kuuntelemalla ja litteroimalla luettavaan muotoon.

4.2 Haastattelu tutkimusmenetelmänä

Haastattelut voidaan toteuttaa kolmella eri tavalla. Näitä ovat strukturoitu eli lomakehaastattelu, teemahaastattelu, joka on lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto, sekä kolmantena menetelmänä avoin haastattelu (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2009,208.) Lomaketta ei tässä opinnäytetyössä käytetä ja avoin haastattelu antaa niin sanotusti liian vapaat kädet haastateltavalle, sillä kirjastonhoitajilta pyydetään vastauksia melko tarkasti tiettyihin kysymyksiin omista työtehtävistään.

Tässä yhteydessä voisi puhua perinteisestä työelämälähtöisestä haastattelusta työkaluna. Teemahaastattelun tunnuspiirteet toteutuvat siltä osin, että aihepiiri on tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. Teemahaastattelu on tässä tapauksessa keskustelunomainen tilanne, jossa käydään läpi ennalta suunniteltuja teemoja. Myös puolistrukturoitu haastattelun muoto toteutuu, sillä kysymykset ovat kaikille samat, mutta haastateltava vastaa niihin omin sanoin.

Tuomen ja Sarajärven mukaan haastattelun etuna on ennen kaikkea joustavuus. Haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista väärinkäsitys, selventää ilmausten sanamuotoa ja käydä keskustelua tiedonantajan kanssa. Joustavaa haastattelussa on myös se, että kysymykset voidaan esittää siinä järjestyksessä kuin tutkija katsoo aiheelliseksi. Yksi mainittava etu on myös siinä, että haastatteluun voidaan valita henkilöt, joilla on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä tai tietoa aiheesta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85-86.)

Haastattelussa tutkimusmenetelmänä suositellaan antamaan kysymykset tai aihe haastateltavalle hyvissä ajoin etukäteen. Haastattelun onnistumisen kannalta tämä on olennaista. Käytännössä

tämä toteutuu, kun haastattelutavasta ja ajankohdasta sovitaan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 86.) Mielestäni onkin perusteltua jakaa haastattelukysymykset etukäteen, jotta haastateltava tietää, millaisiin kysymyksiin vastauksia haetaan. Näin haastateltavalle jää aikaa valmistautua ja mahdollisuus kertoa tutkittavasta asiasta mahdollisimman paljon.

Sisällönanalyysillä pyritään saamaan kuvaus tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Analyysin tarkoitus on luoda aineistoon selkeyttä, ja tällä tavoin tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta (Eskola & Suoranta 2014, 138.) Aineiston koodaamiseen on Eskola & Suorannan mukaan (Eskola & Suoranta 2014, 153) kaksi tapaa, joista toisessa lähdetään liikkeelle aineistolähtöisesti ilman teoreettisia etukäteisolettamuksia. Tutkijalla on tässä vaiheessa etukäteistietoa tutkittavasta asiasta, mutta sen ei anneta häiritä aineistosta itsestään esiin nousevia teemoja. Toinen lähestymistapa on hyödyntää jotain teoriaa tai siihen otetaan tietoisesti jokin enemmän tai vähemmän teoreettisesti perusteltu näkökulma. Silloin aineistoa pidetään jo ennalta esityksenä jostakin ja sitä tarkastellaan juuri tuosta näkökulmasta.

Sisällön analysointia ja litterointia helpottaa omalla kohdallani asiassa pysyminen. Pyrin välttämään omakohtaista tulkintaa jo siitäkin syystä, että tutkittavat asiat eivät ole itselleni ennalta liian tuttuja. Samoin pyrin välttämään havainnointia ja ennakkoasenteita. Tavoitteeni on luoda prosessikuvaus uudesta asiasta. Haasteeksi saattaa sen sijaan muodostua haastateltavien kielellisen ilmaisun tulkinta ja litterointi. Haastetta tuovat lähinnä puhekielen ilmaisut, omin sanoin kertominen sekä niin sanotut liian vapaat ilmaisut.

5 LAPIN KIRJASTOON JA KOHA-KIRJASTOJÄRJESTELMÄÄN LIITTYMI- SEN AIHEUTTAMAT MUUTOKSET TYÖTEHTÄVISSÄ AINEISTON VAS- TAAOTTAMISESSA

Toteutin kirjastonhoitajien haastattelut marraskuussa 2018 Kemin kirjastossa. Haastattelukysymykset jaoin hyvissä ajoin etukäteen ja sovin ajankohdan kullekin sopivaksi. Jokaiselle haastattelutavalle oli varattu aikaa noin tunti. Kaikille kuudelle kirjastonhoitajalle laadin haastattelua varten rungon, jonka pohjalle haastattelu rakentui ja jonka mukaan se eteni. Jokaisella kirjastonhoitajalla on ollut ja on oma vastuualueensa, joten kysymykset ja niiden vastaukset työtehtävistä elävät luonnollisesti tämän mukaan.

Haastattelun punaisena lankana toimi muutokset aineiston vastaanottoa koskevissa työtehtävissä edellisen ja nykyisen kirjastojärjestelmän aikana. Esitin kysymykset myös Kohan mukanaan tuomista koulutusten ja palaverien määrästä. Työtapojen tehostamisesta eli liinauksesta oli oma kysymyksensä. Haastattelukysymysten runko on liitteenä opinnäytetyön lopussa (LIITE 1).

Haastattelujen tarkoitus oli saada vastaukset edellä esitettyihin kysymyksiin. Tutkimusaineiston käsitteilyssä käytin sisällönanalyysejä. Tarkoitukseni oli luoda sanallinen, selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. En avannut haastatteluja niiden täydessä mitassa, vaan pyrin järjestämään ne tiiviiseen ja selkeään muotoon.

5.1 Kirjastonhoitajien työtehtävät aineiston vastaanottamisessa Web Origon aikana

Kaunokirjallisuudesta vastaava kirjastonhoitaja kertoo Web Origon aikana hoitaneensa aikuisten aikakaus- ja sanomalehtikokoelmaa, sosiaalisessa mediassa markkinointia, opasteiden ja kotisivujen päivitystä ja elektronista aineistoa. Tietopalvelu on ollut yksi työtehtävä. Tämän lisäksi hän on toiminut Web Origon pääkäyttäjänä Kemin kirjastossa. Tämän kirjastojärjestelmän aikana kirjasto ei ollut mukana Lapin kirjastossa, vaan toimi omana yksikkönään. Aineiston luettelointi tuli pääasiallisesti BTJ:ltä. Asiasanoitusta ja pienimuotoista luettelointia oli mahdollista tehdä paikallisesti myös virkailijoiden toimesta.

Musiikkiosastosta vastaava kirjastonhoitaja hoiti Orion aikana musiikki-, elokuva- ja elokuvakirjallisuuden kokoelmaa. Hänen työtehtäviään olivat aineiston budjetointi, elokuvien hankinta, aineistokokoelman kehittäminen, rekisteröinti, ylläpito, käytön seuranta sekä tietopalvelu ja luettelointi. Hän on vuonna 2013 kirjastossa toteutetun tilaremontin jälkeen vastannut musiikkiosaston toiminasta yksin.

Lehtikokoelmasta ja tapahtumatuotannosta vastaava kirjastonhoitaja kertoo Orion aikana työskennelleensä virkailijana. Hänen työtään oli aineiston vastaanotto, sekä kirjojen että lehtien osalta. Kirjapaketit käsiteltiin aina lähetyksien tarkistamisesta BTJ:ltä saapuvan luetteloinnin odottamiseen ja tarroittukseen asti. Aamuisin tehtäviin kuului niin kutsuttujen aamutulosteiden ottaminen. Tämä tarkoitti huomautusmaksujen käsittelyä ja laskujen postitusta asiakkaille. Aamutulosteet poistuivat työtehtävistä 2017, sillä laskutus kulkee asiakkaille keskitetysti Lapin kirjaston kautta eikä sitä hoideta Kemissä.

Tässä vaiheessa huomioitavaa on, että Web Orion aikana virkailijoilla oli oikeudet vastaanottaa ja luetteloida aineistoa. Tämä muuttui Kemin kirjastossa Lapin kirjastoon ja Kohaan siirtymisen myötä kesäkuussa 2017. Moni työtehtävä, jonka ennen hoiti virkailija, hoitaa nyt kirjastonhoitaja. Lahjoitukset voi käsitellä virkailijakin, mutta uuden aineiston tilaamisen BTJ:ltä hoitaa kirjastonhoitaja. BTJ on ostettu luettelointipalvelu, josta kirjastonhoitaja poimii aineiston. Luettelointipalvelun avulla kirjasto saa helposti valmiit bibliografiset tietueet kirjastojärjestelmäänsä pian aineiston ilmestyttyä. Lapin kirjastoissa luettelointi tapahtuu Täti-tietokannassa, joka on Koha-kirjastojen yhteinen luettelointitietokanta ja tarkoittaa täysluetteloitua tietuetta. Lapin kirjastokimpassa vajaalla kymmenellä työntekijällä on oikeudet täydellisiin luettelointitietueisiin. Kirjastonhoitajan vastaanotettua pohjat, virkailija tarkistaa, tarroittaa ja leimaa aineiston.

Tietokirjallisuudesta vastaava kirjastonhoitaja vastasi tietokirjakokoelmasta myös Orion aikana. Hänen vastuualueitaan olivat myös tilat ja näyttelyt, kalusto ja sen säilytys sekä poisto. Hän kirjasi myös kirjaston tilastot, kaukolainat ja ulkomaalaiskirjastosta saapuvan aineiston. Orion aikana tietokirjojen BTJ:ltä saapunut luettelointi tarkistettiin tietopalvelussa asiasanoituksen osalta. Tällöin talossa luettelointioikeudet omaavat kirjastonhoitajat pystyivät lisäämään asiasanoja tarvittaessa. Erityisesti kotiseutuaineisto vaati luetteloijalta paikallistuntemusta, jota muualla Lapissa tällä hetkellä luetteloivalta ei välttämättä löydy.

Henkilöstövastaava kirjastonhoitaja hoiti kotiseutuaineistoa Origon aikana, mutta ei luetteloanut. Kirjaston kaksi luettelointioikeudet omaavaa kirjastonhoitajaa luettelivat asiasanat. Hankinnat tulivat kotiseutuosastolle valmiiksi tilattuina. Kotiseutuaineistoa hankki lisäksi talon tietokirjavastaava. Vastaanoton hoitivat tuolloin virkailijat.

Lasten- ja nuortenosaston vastaava kirjastonhoitaja kertoo Origon aikana olleensa yksi järjestelmän pääkäyttäjistä vuodesta 2005 lähtien. Hän vastasi lasten- ja nuortenosaston kokoelmasta sekä kirjavinkkauksesta ja muista osastoa koskevista tapahtumista. Origon aikana hän luettelo AV-aineiston eli äänitteet, konsolipelit ja elokuvat sekä muun muassa antikvariaateista hankitun aineiston, joihin ei ollut valmiita pohjia olemassa.

5.2 Kirjastonhoitajien työtehtävät aineiston vastaanottamisessa Kohan aikana

Kemissä kirjastonhoitajien työtehtävät muuttuivat kesäkuussa 2017 monelta osin. Osa muutoksista johtuu kirjastojärjestelmän vaihtumisesta, mutta myös liittyminen Lapin kirjastokimppaan on osaltaan vaikuttanut muutoksiin. Kaksi kirjastonhoitajaa oli valmistelemaan järjestelmänvaihdosta Web Origosta Kohaan. Heistä toisesta tuli yksi kolmesta Kohan pääkäyttäjistä Lapin kirjastoissa. Hänen työviikostaan iso osa kului alkuvaiheessa ja kuluu edelleen järjestelmän parissa. Koska hän on ollut alusta asti mukana järjestelmänvaihdossa, hänen tietotaitoaan on hyödynnetty ja hyödynnetään niin omassa talossa kuin kaikissa Lapin kirjastoissa.

Kemin kirjasto saa korvausta pääkäyttäjän tekemästä työstä. Lisäksi hänen vastuualueensa vaihtui aikakauslehdistä ja e-aineistosta kaunokirjallisuuteen. Hän hoitaa kirjakassien keräämisen ja kuljettamisen liikuntarajoitteisille asiakkaille ja osallistuu näiden lisäksi tapahtumatuotantoon.

Aineiston vastaanottamisen siirtyminen kirjastonhoitajille kesällä 2017 ei kuitenkaan koskenut lehtien päivittäistä käsittelyä. Lehdet vastaanotti Web Origon aikana kirjastovirkailijat, mutta eivät kaikki kirjastonhoitajat. Tilanne syksyllä 2018 on edelleen sama. Lehtien vastaanottoon on alun jälkeen tullut myös yksi lisävaihe, sillä muutamat aikakauslehdet siirretään vastaanottamisen jälkeen omiin vuositietueisiinsa. Syksystä 2017 lähtien lehtivastaavana työskentelevä kirjastonhoitaja

kertoo kuitenkin lehdistä vastaavana tekevänsä korjaukset mahdollisiin virheisiin lehtien käsittelyssä. Hän on yksi Lapin kirjaston kolmesta työntekijästä, jotka kirjaavat kirjastoille lehtien hankintatiedot kirjastojärjestelmään ja tekevät lehtitilauksille kausipohjat. Tämäkin on yksi Kohan mukanaan tuomista muutoksista. Lapin kirjastot on lehtitilausten osalta jaettu kolmeen alueeseen. Omalle vastuuhenkilölleen kirjastot ilmoittavat vuoden lopussa, mitä lehtiä tilaavat. Vastuuhenkilö hoitaa kullekin kirjastolle hankintatiedot ja kausipohjat yhdellä kertaa.

Lapin kirjastot ottivat Kohan käyttöjärjestelmäkseen huhtikuussa 2017. Kemi liittyi mukaan kaksi kuukautta myöhemmin. Johtuen suuresta aineistomäärästä, Lapin kirjasto teki alussa päätöksen, että luetteloinnin hoitaa keskitetysti vain muutama pätevätyntynyt henkilö Lapin kirjastoista. Aineiston vastaanottamisen hoitaa kirjastonhoitajat, joilla on aineiston hankintaoikeudet. Virkailija ei hoida hankintaa tai luettelointia, eikä sen vuoksi vastaanota aineistoa. Virkailija voi kuitenkin kirjastonhoitajan pyynnöstä muuttaa aineiston luokitusta tai tehdä muutoksia nidetietoihin.

Kaikissa kirjastoissa tilanne ei ole sama. Esimerkiksi Rovaniemen pääkirjastossa työskentelee hankintaosastolla virkailijoita, joilla on oikeudet aineiston vastaanottamiseen. Kemissäkin virkailijoiden oikeuksia on syksyn 2017 jälkeen hieman päivitetty tarpeen mukaan. Esimerkiksi musiikin osalta Täti-luettelointioikeudet on annettu Kemin kirjaston virkailijalle, sillä musiikin alueella osaavia luetteloojia ei Lapin kirjastossa ollut tarpeeksi.

Musiikkiosastosta vastaava kirjastonhoitaja hoitaa aineiston vastaanottamisen alusta loppuun. Luettelointi ja aikuisten elokuvakokoelma ovat hänen tehtävistään jääneet pois. Lehdistä vastaava kirjastonhoitaja kertoo keväällä 2018 tulleen päivityksen myötä yhden vaiheen poistuneen aineiston vastaanottamisessa. Kevääseen 2018 asti muutamat aikakauslehdet siirrettiin jokainen omaan tietueeseensa. Päivitys nopeutti työtä sen verran, että aikakauslehdillä on tällä hetkellä vuositietue, johon kaikki lehdet siirretään.

Tietokirjallisuutta hoitava kirjastonhoitaja myöntää, että aineiston vastaanottaminen vie aikaa enemmän kuin ennen. Hän tekee sen, minkä ennen teki virkailija. Kun aineistoa ennen oli mahdollista luetteloida Kemissä, odottavat teokset nyt Täti-luettelointia joskus pitkiäkin aikoja. Tämä koskee tosin lähinnä harvinaisempaa aineistoa. Toisinaan aineisto on lähetettävä kuljetuspalvelun kautta luetteloojalle ja pyydettyä nopeutettua aikataulua, mikäli aineistosta on varauksia ja asiakas odottaa. Esimerkkinä tästä tuli esille elokuvataiteen ja viihteen monitoimimies Spede Pasasta kos-

keva elämäkerta, jonka luokitus oli aiemmin elämäketojen ja muistelmien luokassa 99.1, mutta siirrettiin musiikkiosastolle luokkaan 77.492., suomalaisen elokuvan ja televisio-ohjelmien historia. Luetteloinnin muututtua musiikkiosastolle, tuli kahdelle kirjastonhoitajalle lisätyötä. Luettelointia odoteltiin Täti-luetteloijalta, eikä varausjono edennyt asiakkaiden lainattavaksi. Myös haastateltavan työpöydällä odottava näyttelijä Pirkko Mannolasta kertova teos voisi hyllyluokkansa oalta sijoittua joko näyttämätaiteen luokkaan 77.192 tai elämäkertoihin 99.1. Aineiston hyllyluokasta päättäminen vie työaikaa, sillä teos on ainakin silmäilemällä luettava läpi.

Kotiseutuaineistoon voidaan paikallisesti tehdä tarpeen tullen asiasanoituksen osalta lisäyksiä. Mikrofilmit luetteloidaan aiemmasta käytännöstä poiketen Täti-luetteloinnissa, koska samat filmit menevät Kemissä lisäksi myös Rovaniemelle. Yksittäisen teoksen hyllyluokitusta on Kemissä mahdollista muuttaa, mikäli vastaava kirjastonhoitaja katsoo sen aiheelliseksi. Esimerkkinä tästä tuli haastattelussa esille ilmailusotaa koskeva teos, joka on luetteloitu luokkaan 99.13. Tämä luokka pitää sisällään yhteiskuntaelämän, kasvatuksen ja maanpuolustuksen edustajat. Teos voisi tulla sijoitetuksi myös luokkaan 99.139, sotamuistelmien. Luokituksen muuttaminen muista kirjastoista poikkeavaksi vaatii syvempää perehtymistä sisältöön ja tämän lisäksi tiedon saattamista luetteloijalle hyllyluokan muuttamisesta omassa kirjastossa. Osastovastaavan tulee huomioida myös hyllypaikan loogisuus omassa talossa. Mikäli esimerkiksi muu ilmailusotaa koskeva kirjallisuus on sijoitettu hyllypaikkaan 99.139, tulee kaikkien aiheesta kertovan kirjallisuuden sijaita mieluiten samassa hyllyssä.

Vastaanoton yhteydessä sekä hankinta- että korvaushinta on tarkistettava ja kirjattava järjestelmään. Hankinnat tehtiin ennen ja tehdään edelleen kustantajilta. Kokoelmapolitiikka ja hankintasopimukset määrittelevät, mistä aineisto hankitaan. Tietokirjojen osalta poikkeuksia löytyy. Mikäli teos jostain syystä hankitaan kirjakaupasta tai yksityiseltä, on edessä useampi vaihe. Ennen aineisto meni käsiteltäväksi luetteloijalle. Nyt kirjastohoitaja itse etsii hinnat, laittaa hankintaan, sulkee tilauskorin ja alkaa vastaanottaa teokset. Tarkistusta seuraa luetteloinnin odottaminen. Mikäli kirjan liitteenä tulee äänite, odotetaan Täti-luettelointia molemmille erikseen. Näiden kahden yhdistäminen on puolestaan pääkäyttäjän osaamisaluetta.

Nykyisen käytännön etuna on kirjastonhoitajan mukaan aineiston niin sanottu kulkeminen omien käsien kautta. Kun kirjat siirtyvät fyysisesti lainattaviksi omien silmien edessä, kokoelman hahmottaminen hyllyssä helpottuu ja auttaa kokoelmatyössä kaikin tavoin. Helpotusta tuo myös virkailijan tekemä työ tarroituksen ja leimauksen osalta.

Lasten- ja nuortenosaston aineistosta vastaava kirjastonhoitaja valottaa aineiston vastaanoton monia vaiheita seuraavasti. Tilausvaiheessa verkkokirjakaupan ja kirjastojärjestelmän välillä ei ole yhteyttä. Tämä aiheuttaa sen, että nykyinen järjestelmä ei ISBN- numeron perusteella vahvista, onko aineistoa tilattu kirjastoon jo aiemmin. Web Origossa niin sanottu tuplakontrolli on toiminut ja järjestelmä on tehnyt kyselyn, halutaanko tilata aiemmin hankittua aineistoa. Yhteys verkkokirjakaupan, tässä tapauksessa yleensä kirjavälityksen, välille syntyy tilausvahvistuksen yhteydessä. Tässä vaiheessa kirjastonhoitajalle näkyvät aineiston ennakkotiedot ja tilausmäärät.

Aikaa edelliseen järjestelmään verrattuna kuluu tästä eteenpäin. Välittäjästä huolimatta korvaushinta on muutettava järjestelmään. Tässä vaiheessa on muistettava vastaanotettaessa tarkistaa, että hinta on sama kuin lähetyslistassa ja varmistaa, että hinta on merkitty kuluvan vuoden tililtä lähteväksi. Lähetyslista sisältää alentamattoman korvaushinnan, mutta se ei siirry järjestelmään automaattisesti. Korvaushinta on kuitenkin aiemmasta poiketen mahdollista kirjata useammalle niiteille samanaikaisesti.

Elokuvien ja muun AV-aineiston kohdalla aikaa vievää on hintojen kirjaaminen järjestelmään. Valmiin toimittajan puuttuessa tulee hinnat tilatessa kirjata muodossa piste, esimerkiksi 32.30 ja vastaanotettaessa käytettävä muotoa pilkku, esimerkiksi 32,30. Korvaushinta kirjataan puolestaan muodossa piste. Tämä vaihe vaatii tarkkuutta, sillä ei ole yhdentekevää, onko laskutusvaiheessa nidehinta 32 euroa 30 senttiä vai 3 230 euroa. Korjaaminen ei ole haastateltavan sanojen mukaan aivan yksinkertaista.

Vastaanottovaiheessa kirjataan saapuneelle aineistolle korvaushinta ja katsotaan, onko tietueen luettelointi BTJ:ltä valmiina. Luetteloinnin puuttuessa, aineisto siirretään odottamaan luettelointia täydennystietokannasta. Tämän jälkeen aineistoon tulostetaan tarrat ja saatetaan palautuksen kautta lainattavaksi.

Äänilevyjen tilaaminen kirjastoon herättää myös ajatuksia. Kohassa teoksen ISBN- tunnus nimittäin puuttuu. Mikäli äänitteeltä puuttuu luettelointipohja ja esimerkiksi viisi kirjastonhoitajaa viidessä kirjastossa tilaa tuotteen omaan kirjastoonsa, luo kirjastojärjestelmä oman tietueen jokaiselle äänitteelle. Kun ne saapuvat kirjastoihin, luo ensimmäisenä tilauksen poiminut kirjastonhoitaja aineistolle luettelointipohjan, mutta luo samalla luettelointipohjan kaikille Lapin kirjastoihin tilatuille äänitteille. Luetteloinnin saavuttua tarkistetaan luetteloinnin oikeellisuus. Ikäraja on ehdottoman tärkeää

huomioida AV-aineistossa. Muita huomioitavia seikkoja ovat signumin eli sijaintipaikan oikeellisuus, moniviestimiä koskeva nidehuomautus (esimerkiksi kirja + CD) ja mahdollista hankintakanavaa koskevat merkinnät, kuten Yle kopiosto, Yleisradiolta hankitun aineiston kohdalla.

Viimeisin Koha-päivitys lokakuussa 2018 toi vastaanottovaiheeseen hieman nopeutusta, mutta ei luonnollisestikaan vaikuttanut työvaiheiden määrään. Origon aikaan verrattaessa tarrat tulostettiin tuolloin samalla kertaa teoksen kaikille niteille, kun taas Koha vaatii nidetarran hakemisen jokaiselle niteelle yksitellen. Aineiston kokoelma- ja hyllypaikkaa on sen sijaan mahdollista muuttaa useammalle niteelle samanaikaisesti. Mikäli kirjastonhoitaja on eri mieltä BTJ:n luetteloinnin kanssa, on hänen mahdollista muuttaa aineiston hyllyluokkaa omalla osastollaan.

Kohan myötä koulutuksia on toteutettu ja toteutetaan edelleen säännöllisesti. Koulutusta on ollut järjestelmän peruskoulutuksen lisäksi päivityksien osalta sekä luetteloinnista, hankinnasta ja osakohteiden kuvailusta. Koulutuksille on ollut tarvetta ja ovat haastattelujen perusteella olleet erinomaisesti toteutettuja. Riippuen vastaajasta, koulutuspäiviä on kertynyt viidestä kymmeneen. Kaikki haastateltavat korostavat, että ajan myötä työ Kohan parissa sujuu jo nopeammin verrattuna alkuaikeihin vuonna 2017.

Suurin osa kirjastonhoitajista toteaa, että työaika ja koulutukset eivät aina aikataulun puolesta kohtaa. Alkuvaiheen peruskoulutuksen ja päivityksiä koskevien välttämättömien koulutusten lisäksi aika ei tunnu riittävän muuhun tarjontaan. Vaikka koulutukset ja Lapin kirjastojen viikkopalaverit on mahdollista kuunnella jälkikäteen nauhoitteena verkkoyhteydellä, ei näillekään aika riitä. Eräs haastateltava toteaa tarjontaa olevan niin paljon, että mikäli kaikkeen haluaisi osallistua, ei muuhun työhön aikaa jäisikään.

Ajankäytön rajallisuuteen vaikuttanee osaltaan, että kaksi kirjastonhoitajista ovat osa-aikaisia. Palaverit ovat haastattelujen perusteella kirjaston Koha- pääkäyttäjän työaikaan kuuluvaa ja tieto niistä kulkee muulle henkilökunnalle hänen ja sähköpostin välityksellä.

5.3 Lean-ajattelun herättämiä ajatuksia

Eija Aunolan (Aunola 2016) haastattelema OUTI-kirjastojen kirjastotoimen apulaisjohtaja Maija Saraste avaa hyvin kirjastojen välisellä yhteistyöllä saavutettavaa taloudellista ja resurssillista säästöä. Saraste kiteyttää, että koko Kohan ideologia pohjautuu yhdessä tekemiseen ja osaamisen jakamiseen. Yksittäisten kirjastojen yksittäiset ratkaisut ovat Sarasteen mielestä jo mennyttä aikaa. Koska nyt eletään verkkomaailmassa ja kirjastoissa on henkilökuntaa vähän, on yhteistyö oikea tapa toimia. Yhteistyön kautta säästetään rahaa ja saadaan enemmän ja parempia tuloksia aikaiseksi. Kohan myötä myös perustason kirjastotyöntekijöiden välinen yhteistyö on lisääntynyt.

Samoja ajatuksia tulee esille Kemin kirjastonhoitajien haastatteluissa. Työtä on mahdollista tehdä tehokkaammin ja näin saavuttaa sekä rahallista että henkilöstöressurssien säästöä. Aina päätöksiä ei kuitenkaan voi tehdä vain oman talon osalta, vaan on huomioitava Lapin kaikki kirjastot. Eräs työtapoja tehostava toteutus löytyy verkossa tapahtuvista palaverista ja koulutuksista. Aikaa ja resursseja säästyy, kun henkilökunnan ei tarvitse liikkua fyysisesti paikasta toiseen. Verkkoysteys säästää erityisesti pääkäyttäjän työaika, sillä palaverit ja yhteydenpito Kohan merkeissä vievät hänen työaikaansa.

Kaikki kirjastonhoitajat kertovat säästävänsä aikaa hoitamalla itse aineiston vastaanoton kaikki vaiheet hankinnasta tarratulostukseen. Vaihtoehtona olisi nimittäin, että virkailija hakisi järjestelmästä aineistotiedot uudelleen esiin ja tulostaisi tarrat. Tämä tarkoittaisi käytännössä saapuneen aineiston siirtelyä huoneesta toiseen ennen lainattavaksi saattamista.

Lehtien käsittelyä on keväästä 2018 lähtien nopeuttanut lehtien vuositietueet, kun aiemmin jokaisella lehtinumerolla oli oma tietueensa. Kolmen ihmisen tekemä lehtien hankintatietoihin kuuluva työ ja kausipohjien luominen keskitetysti Lapin kirjastoissa nähdään haastatteluissa jo toteutuneeksi liinauksen muodoksi. Samoin toteutuu yhteistyö elektronisen aineiston käsittelyssä. Suurin osa e-aineistoa koskevasta työstä tehdään Rovaniemellä, vaikka kaikki kirjastot siihen osallistuvat. Kemistä e-aineistoa hoitavassa työryhmässä on mukana yksi kirjastonhoitaja. Työryhmä hankkii e-aineistoa yhteisesti Lapin kirjastoihin, vastaa asiakkaiden esittämiin kysymyksiin ja auttaa mahdollisissa ongelmatilanteissa.

Kirjojen muovitus tuli myös esille työajasta kysyttäessä. Kemin kirjasto tilaa kirjansa valmiiksi muovitettuina. Kustantajilla lisähinta muovituksesta on varsin pieni, mutta tuo kirjastossa työajan käyttöön huomattavan säästön. Poikkeuksena on musiikkiosaston aineisto, jonka osastonhoitaja kertoo muovittavansa. Syksyllä 2018 päätettiin luopua muutaman vähemmän liikkuvan aikakauslehden muovituksesta ja näin säästää sekä aikaa että muovitustarvikkeita. Runsaasti lainattavat aikakauslehdet muovitetaan aineiston kulumisen ehkäisemiseksi.

Ehdotuksia tulevista työvaiheiden tai työajan tehostamisesta löytyy kuitenkin asiasta kysyttäessä. Tapahtumien järjestäminen on tänä päivänä yksi kirjaston tärkeä palvelumuoto. Tiedottaminen tulevista tapahtumista olisi erään haastateltavan sanojen mukaan mahdollista keskittää sille henkilölle, jolla on päävastuu tapahtumasta. Tällä hetkellä aikaa menee, kun sovitaan, kuka ilmoittaa tapahtumasta minkäkin median kautta. Useamman henkilön vastatessa tiedottamisesta, tulee tilanteita, joissa jonkun on varmistettava, että tieto tapahtumasta on hoidettu kaikilla tiedotuskanavilla.

Itselläni on ollut mahdollisuus toimeksiantajan kutsusta osallistua Kemin kirjaston kokoelmatyöryhmän palavereihin vuoden 2018 aikana. Aineiston vastaanottamisen lukuisat vaiheet puhuttivat palaverissa ja niihin kaivattiin tehostamista, mutta toistaiseksi ei näitä vaihteita ole mahdollista ohittaa. Esimerkiksi aikuisten kirjallisuuden ja elokuvien vastaanoton viisitoista eri työvaihetta on tehtävä, jotta tiedot tallentuvat kirjastojärjestelmään oikein. Keskustelua ilmeni myös siitä, missä vaiheessa virkailija voisi jatkaa vastaanottoa, jotta työ sujuisi joustavasti. Luettelointia odottaessa, useampi virkailija käyttää työaikaansa luetteloinnin saapumisen seurantaan. Ajankäytön tehostamiseksi olisi mahdollista siirtää luetteloinnin seuranta yhden ihmisen viikoittain tapahtuvaksi tehtäväksi.

Osa-aikaisena kirjastonhoitajana työskentelevä kokee, että aineiston vastaanottamista voisi jakaa virkailijan kanssa, mikäli nykyistä käytäntöä muutettaisiin. Virkailija voisi vastaanottaa aineistoa luettelointivaiheeseen asti. Tämä antaisi kirjastonhoitajalle resursseja muuhun työhön. Myös aineiston liikkuminen maakunnan sisällä herättää ajatuksia. Toisinaan hän miettii, miksi ei Kemin hankkima aineistoa voisi varata ensisijaisesti kemiläiselle asiakkaalle. Nyt on tilanne se, että Kemin kirjaston hankkima teos saattaa lähteä samana päivänä muualle, vaikka teoksesta on varaus Kemin kirjastoonkin. Vastaavasti voi kemiläisen asiakkaan varaama teos lähteä samana päivänä liik-

keelle vaikkapa Rovaniemeltä. Varausjono ja sija jonossa määrittävät siis järjestyksen, kenelle aineisto lähtee. Aineisto tuntuu toisinaan kulkevan edestakaisin kirjastosta toiseen. Omaan kirjastoon hankittu teos olisi mukava saada eteenpäin ensisijaisesti oman kirjaston asiakkaalle.

Haastateltavien vastauksissa on havaittavissa varsin erilaisia näkemyksiä lean-ajattelusta ja mitä se pitää sisällään. Käsite on tuttu, mutta sitä ei aina osata yhdistää kirjastomaailmaan. Japanilaisen autotehtaan kehittämä malli ei kaikkien mielessä yksinkertaisesti liity kirjaston työtehtäviin millään tavalla. Yleisesti ottaen ajatukseen suhtaudutaan kuitenkin positiivisesti.

Kemin ja Pellon yhdessä toteuttama hanke on haastateltaville tuttu, mutta sitä olisi hyvien kokemusten myötä ollut mahdollista kehittää eteenpäin. Yleisiä havaintoja hankkeesta olivat työympäristön organisointi ja arvoketjun mallinnus. Hanke paransi yleisesti viestintää, selkeytti pelisääntöjä ja vähensi muun muassa päällekkäistä työtä. Liinauksen ajatus tuntuu hyvän alun jälkeen jääneen kuitenkin lapsen kenkiin. Haastateltavat kokevat, että työtä on mahdollista tehdä tehokkaammin kirjastoalallakin. Kyse on enemmänkin tahdosta kuin toteutuksesta. Työympäristön siivoaminen mapeja vähentämällä ei ehkä vielä riitä. Keskinäinen viestintä vaikkapa tietopalvelussa ja työajan tehokas käyttö yleisesti ovat osa-alueita, joihin haastateltavat jatkossa kaipaavat parannusta.

Kemin kaupunki koki suuren organisaatiomuutoksen vuonna 2011. Kemin kirjaston kohdalla organisaatiomuutos toi säästöpainetta muun muassa tilaremontin muodossa. Vuoden 2011 jälkeen yksi sivukirjasto on lakkautettu ja kirjastoauton liikennöinti lopetettu. Vuonna 2013 Kemin kulttuurikeskuksessa sijaitseva kirjasto joutui luopumaan musiikkiosastostaan, joka toimi kirjastossa omana erillisenä tilanaan. Osasto sai tehdä tilaa historialliselle museolle. Työkäytänteitä uudistettiin ja vastualueita jaettiin uusiksi. Kirjaston neliöt pienenivät, palvelupisteitä vähennettiin ja hyllyjä siirrettiin asiakkaita paremmin palveleviksi. Musiikkiosastolta vapautui jatkuvan miehityksen tarve, kun aineisto siirtyi muun kirjaston yhteyteen.

Henkilöstövastaava kirjastonhoitaja kertoo henkilökunnan määrän vähentyneen vuoden 2015 24 henkilöstä vuoden 2018 17:ään. Näistäkin viisi työntekijää ovat tänä päivänä osa-aikaisia. Paljon on siis työtä tehostettu vuosien saatossa, jotta tähän on päästy. Hän toteaaakin, että liinausta on tehty vuosien ajan, mutta termiä ei tuolloin käytetty. Kirjastojärjestelmän vaihto ei ole vaikuttanut liinaukseen, vaan työtä on pyritty tehostamaan jo kauan ja tehostetaan edelleen jatkuvan kehittämisen hengessä.

Henkilöstön määrää tarkasteltaessa on huomioitava vuoden 2013 ja 2014 tilaremontin ja kirjastoauton liikenteestä poistumisen tuomat säästöt. Kaikki ratkaisut eivät ole välttämättä olleet työtapojen tehostamista vaan yksinkertaisesti kaupungin säästötoimenpiteitä. Vuoteen 2017 asti kirjasto toimi pitkään ilman uusia palkkauksia, vaikka henkilöstöä eläköityi.

6 NYKYTILANNE JA TULEVAISUUS

Jarmo Saarti kirjoittaa teoksessaan Kirjastojärjestelmän hankkijan opas (Saarti 2002, 39), millaisia toiveita suomalaisilla kirjastoilla on ollut jo kuusitoista vuotta sitten. Toiveet ovat mielestäni tarkkanäköisiä ja onneksemme suuri osa näistä on toteutunut vuosien aikana. Alan ammattilaiset olivat ehdottaneet muun muassa seuraavaa: järjestelmän operoinnin ja päivitysten pitäisi olla helppoa ja sujuua myös ei atk-ammattilaiselta. Muutosten tekeminen ei saisi olla liian vaikeata tai hidasta, järjestelmän pitäisi olla avoin.

Tulevaisuuden kirjastolta toivottiin isoa, valtakunnallista virtuaalikirjastoa, joka ei sido asiakasta aikaan eikä paikkaan. Asiakslähtöisyys on kehittälyön pääajatus. Omaa asiakaskirjastoa ehdotettiin, eli osaa tiedostosta, johon voi laittaa koko lainaushistoriansa ja kommentteja teoksista, joita haluaisi varata ja lainata tulevaisuudessa. Näistä toiveista on suurimmasta osasta tullut viimeistään viime vuosina ja Kohan myötä arkipäivää.

Kehittämisen varaa on aina, niin myös Kohan ja muiden nykyisten kirjastojärjestelmien kohdalla. Lapin kirjastoille on esimerkiksi 19.6.2018 avattu uusi Finna- verkkokirjasto, aluksi beta-vaiheessa. Rinnakkain on käytettävissä nykyinen verkkopalvelu [https://koha.lapinkirjasto.fi/\(Kirjastot.fi.2018,viitattu 22.9.2018\)](https://koha.lapinkirjasto.fi/(Kirjastot.fi.2018,viitattu 22.9.2018)). Finna- asiakasliitymässä kokoelma- ja organisaatiolähtöinen malli korvataan asiakaslähtöisellä mallilla, jossa onnistumiseen riittää asiakkaan tarve etsiä tietoa. Käytettävyyden ja asiakaslähtöisyyden pitää olla keskeisimpiä lähtökohtia uusien kirjastopalveluiden suunnittelussa sekä nykyisten palveluiden kehittämisessä (Rouvari 2012, 59.)

Myös Finna on kirjastoille ilmainen, avoimeen lähdekoodiin perustuva verkkokirjasto, jonka kehittämisestä ja ylläpidosta vastaa Kansalliskirjasto. Onko tässä tulevaa ajatellen yksi askel kohti valtakunnallista kaikkien kirjastojen verkkoa? Finna-hakupalvelut ovat käytössä lukuisissa Suomen kirjastoissa, sekä yleisissä, korkeakoulu- että erikoiskirjastoissa. Myös museot ja arkistot ovat ottaneet Finna-verkkosivustot laajasti omakseen /Kirjastot.fi.2018, viitattu 22.9.2018).

Aunolan (Aunola 2016) haastattelema Maija Saraste kertoo, että Kohan kehittäminen tapahtuu Koha-Suomi Oy:n puitteissa, jossa osakeyhtiön palkkaamat koodarit tekevät sellaista kehittämissä työtä, jota asiantuntijatyöryhmä arvottaa tärkeimmiksi kehittämiskohteiksi. Kirjastojen henkilökunta

pääsee mukaan Kohan kehittämistyöhön yhteisen Redmine-verkkotyökalun kautta Työntekijät voivat ilmoittaa kehittämissuhteet ja virheet Redmine'een. Kohan järjestelmänkehittäjät poimivat sieltä kehitettäviä asioita työlistallensa. Verkkotyökalu toimii toistaiseksi vain kehittäjien ja pääkäyttäjien välillä, mutta on tarkoitus laajentaa koskemaan kaikkea kirjaston henkilökuntaa.

Katse kohdistuukin nyt tulevaan. Millainen on kirjasto vaikkapa vuonna 2030? Miten pitkälle järjestelmää on mahdollista kehittää, sillä tällä hetkellä kehitystä tapahtuu. Lean-ajattelu ja sen vieminen eteenpäin vaatii tulevaisuudessa oman talon lisäksi koko Lapin kirjaston yhteistä panostusta. Tulevaisuus näyttää, onko kirjastoilla tahtoa ja osaamista tehdä yhteistyötä siten, että kaikille riittää mielekästä tekemistä eikä työmäärä kuormita kenenkään hartioita kohtuuttomasti.

7 POHDINTA

Tämä opinnäytetyö antoi mielestäni vastaukset toimeksiantajani pyytämiin kysymyksiin. Haastattelut antoivat ehdotuksia ja ajattelemisen aihetta tulevaa kehittämistyötä silmällä pitäen niin Kemin kirjastoon kuin kirjastojärjestelmä Kohan parissa työskenteleville. Kuten tietoperustasta käy ilmi, käyttöjärjestelmää on kehitetty vuosia ja pyritään kehittämään jatkossakin. Tapaustutkimuksen luonteelle ominaisesti, haastattelutulokset rajoittuvat koskemaan kyseistä kirjastoa eikä niitä näin olen voi sellaisenaan yleistää.

Haastateltavien vastaukset poikkesivat ilahduttavasti toisistaan. Muuttuneet toimenkuvat tulivat esille monipuolisesti ja havainnollisesti. Yllättävästi eroja löytyi myös osastoittain. Yhteistä kaikille vastaajille oli vastaukset ajankäytöstä. Tällä hetkellä aineiston vastaanottaminen vie aikaa eikä muutosta tähän ole lähitulevaisuudessa, jos koskaan tulossa.

Koulutukset ja päivitykset ovat kuitenkin tuoneet työhön helpotuksia. Huomioitavaa on myös haastateltavien mainitsema ajan mukanaan tuoma kokemus käyttöjärjestelmän parissa. Työtehokkuuteen eli lean-ajatteluun suhtaudutaan lähes poikkeuksetta positiivisesti. Haastateltavat antoivat oivia esimerkkejä jo toteutuneista työtapojen tehostamisista ja toivat esille kehittämisideoita tulevaa ajatellen.

Koha käyttöjärjestelmänä on Suomen kirjastoissa uudehko eikä sen käyttömukavuutta henkilökunnan näkökulmasta ole tietääkseni juurikaan käsitelty. Kirjastojärjestelmän ja yhteisen tietojärjestelmän mukanaan tuomat muutokset kirjastonhoitajien työhön sekä työtehtävien tehokas toteutus lean-ajattelun kautta ovat myös uusia tapoja tarkastella kirjastoalaa.

Lapin kirjastoissa ja uskoakseni myös muissa kirjastokimpoissa yhteistyötä on tehty ja tehdään tulevaisuudessa. Jokaisella kirjastolla on työntekijä, joka jakaa omaa osaamistaan kaikkien kirjastojen hyväksi. Kemissä osaamistaan jakavat Koha -pääkäyttäjät, lehtivastaava sekä myös e-aineiston kokoelmatyöryhmään osallistuva kirjastonhoitaja.

Opinnäytetyön aihe oli itselleni uusi ja varsinainen tutkimusmatka kirjastojärjestelmien ja kirjasto-työn ihmeelliseen maailmaan. Aihe oli myös sellainen, jota itse en olisi valinnut, mutta lankesi kohdalleni sattumalta. Toisaalta, mikä tahansa aihepiiri olisi ollut uusi ulottuvuus, sillä aloittaessani alan opinnot koko kirjastomaailma oli uutta.

Aihevalinta ei ollut myöskään liian henkilökohtainen, joten ennakkonäkemyksen ja -asenteiden puuttuessa työn loppuunsaattaminen oli helppoa. Opinnäytetyö on edesauttanut merkittävästi omaa ammatillista kasvuani. Olen oppinut paljon ja toivon, että tämä työ hyödyttää myös toimeksiantajaani.

LÄHTEET

Andréason, K. & Hellström, Ö. 2015. Från Libra till Koha – migrering och test. Ett samarbete mellan Biblioteken i Mölndal och Kultur i Väst med stöd av Kungliga bibliotek. Viitattu 15.11.2018, <https://bibliotek.molndal.se/documents/10844/210604/Koha+migreringsprojekt/1d8563d9-0b51-48e0-84aa-0680e5ac10c8?version=1.0>.

Aunola, E. 2016. Kohan asiakaskäyttöliittymä. Case OUTI-kirjastot. Oulun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 10.1.2019, <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2016091314228>.

Eskola J. & Suoranta, J. 2014. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 10.painos. Tampere: Vastapaino, 138 - 208.

Evans, G.E. & Zamosky, M.R. 2000. Developing library and information center collections. 4.painos. Greenwood Village, Colorado: Libraries unlimited, 18-19.

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Hämeenlinna, Kariston Kirjapaino Oy, 164, 208.

JUHTA – Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunta: JHS 169. Avoimen lähdekoodin ohjelmien käyttö julkisessa hallinnossa. Viitattu 7.9.2018, <http://docs.jhs-suositukset.fi/jhs-suositukset/JHS169/JHS169.pdf>.

Juth, P. 2016. "En strukturerad soptunna": samordning av digitala kataloger och system på svenska bibliotek. <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1044575/FULLTEXT01.pdf>.

Kemin kaupunginkirjaston toimintakertomus 2015. Viitattu 22.9.2018, <http://www.kemi.fi/wp-content/uploads/2016/05/Toimintakertomus-2015-Web.pdf>.

Kemin kaupunki 2016. Henkilöstöraportti. Viitattu 9.10.2018, <http://www.lpshp.fi/media/kemin-henkilostoraportti-2016.pdf>.

Kemin kaupunki 2016. Tulevaisuuden kunta liinaa – Lean- toimintamalli osana organisaatiokulttuurin muutosta Pellon kunnassa ja Kemin kaupungissa – kehittämishanke. Viitattu 20.10.2018, <http://www.kemi.fi/wp-content/uploads/2016/04/asiantuntijapalvelun-kilpailutus-tarjouksen-kuvaus.pdf>.

Kemin kaupunki 2017. Tulevaisuuden kunta liinaa -seminaari. Esimerkkejä Kemin ja Pellon lean-hankkeesta. Viitattu 20.10.2018, <https://docplayer.fi/70350119-Tulevaisuuden-kunta-liinaa-seminaari-esimerkkeja-kemin-ja-pellon-lean-hankkeesta.html>.

Kemin kaupunki 2018. Tilastot ja julkaisut. Tietoja Kemistä 2018. Viitattu 7.9.2018, <http://www.kemi.fi/wp-content/uploads/2018/06/suomi-2018-nettiin.pdf>.

Kinnunen, L. 2016. Meidän yhteinen kirjasto. Projektin loppuraportti. Rovaniemen kaupunginkirjasto. Viitattu 4.11.2018, <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=72a82662-0b5c-40b8-b28b-8b51aa04a0d4>.

Kirjastot.fi 2011. Lapin yhteinen kirjasto. Projektiraportti. Viitattu 7.9.2018, <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=8f9ad562-bada-4ec2-9c76-c59345cfe944>.

Kirjastot.fi2014. Avoimesti yhdessä – avoimen lähdekoodin kirjastojärjestelmän kehittämishankkeen arviointihanke. Hankeraportti. Viitattu 7.9.2018, https://www.ouka.fi/c/document_library/get_file?uuid=1640f3b7-fc7c-4be4-baf3-9954c1c843fc&groupId=78400.

Kirjastot.fi2014. Kohti Kohaa. Yleisten kirjastojen hankerekisteri. Viitattu 16.9.2018, <http://hankkeet.kirjastot.fi/hanke/kohti-kohaa>.

Kirjastot.fi2018. Finna.fi. Viitattu 22.9.2018, <https://finna.fi/Content/organisations>.

Kirjastot.fi2018. Lapin kirjastolle avataan uusi Finna- verkkokirjasto 19.6. Viitattu 22.9.2018, https://www.kirjastot.fi/uutiset/uutiset/lapin-kirjastolle-avataan-uusi-finna?language_content_entity=fi.

Kivinen, M. 2017. Lean-työmenetelmä työprosessien tehostajana julkisella sektorilla. Kirjallisuuskatsaus. Laurea ammattikorkeakoulu. Terveys- ja hyvinvointipalvelujen kehittämisen ja johtamisen

koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 7.10.2018, https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/130762/Kivinen_Maria.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Koha-Suomi 2018. Viitattu 7.9.2018, <https://koha-suomi.fi/>.

Kuusimäki, E.2016. Lean-ajattelu yrityksen tuotannon ja logistiikan kehittämistyökaluna. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Liiketoiminnan ja kulttuurin koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 7.10.2018, <http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/111011/Kuusimaki%20Erja.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Lapin kirjastojen strategia 2017-2020. 2017. Viitattu 6.10.2018, <https://www.avi.fi/documents/10191/9619949/Lapin+kirjastostrategia+ja+seurantamittarit/d0adc741-8005-44c0-86a1-f86f80ea511a>.

Liker, J.K.2010. Toyotan tapaan. Helsinki: Readme.fi.,36.

Mäkijärvi, M 2013. Lean- menetelmä suomalaisessa terveydenhuollossa. Kokemuksia ja haasteita HUS:ssa. Tampereen teknillinen yliopisto. Sosiaali- ja terveysjohtamisen MBA-tutkielma. Viitattu 7.10.2018,http://www.hus.fi/hus-tietoa/materiaalipankki/esitysmateriaalit/Yleinen%20piilokirjasto%20yksittisille%20tiedostoille/Lean-menetelma_suomalaisessa_terveydenhuollossa.pdf.

Mäkiranta, A. 2012. Avoin vai suljettu lähdekoodi kirjastojärjestelmissä? Teoksessa Saarti, J. &Tuomi, P. (toim.). Kirjastojärjestelmät vai kirjastot ilman järjestelmää. Kirjastojen tietojärjestelmien suunnittelu, hankinta ja käyttöönotto. Helsinki: Avain, 90 - 99.

Pekuri, A. 2017. Esimerkkejä Kemin ja Pellon lean-hankkeesta. Tulevaisuuden kunta liinaa -seminaari 26.1.2017. Viitattu 9.10.2018, [file:///C:/Users/henrye/Downloads/Pekuri%20-%20Esimerkkej%C3%A4%20Kemin%20ja%20Pellon%20lean-hankkeesta%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/henrye/Downloads/Pekuri%20-%20Esimerkkej%C3%A4%20Kemin%20ja%20Pellon%20lean-hankkeesta%20(1).pdf).

Pukema, R. & Kotaniemi, A. 1980. Kemin kaupunginkirjasto 1879 – 1979. Kemi, Länsi- Pohjan Kirjapaino Oy, 9 – 11.

Rouvari, A. 2012. Asiakaskäyttöliittymät – parempi käytettävyys. Teoksessa Saarti, J. & Tuomi, P. (toim.): Kirjastojärjestelmät vai kirjastot ilman järjestelmää. Kirjastojen tietojärjestelmien suunnittelu, hankinta ja käyttöönotto. Helsinki: BTJ Finland Oy, 47 – 60.

Saarti, J. 2008. Kirjasto ilman seiniä-tieto- ja viestintätekniiikan kehitys suomalaisissa yleisissä kirjastoissa 1970- 1990-luvuilla. Informaatiotutkimus 27(1). Viitattu 7.9.2018, <https://journal.fi/inf/article/view/505/430>.

Saarti, J. 2002. Kirjastojärjestelmät ja niiden toiminnot. Teoksessa: Saarti, J. (toim.) Kirjastojärjestelmänhankkijan opas. Kirjastojen atk-järjestelmien tarkoitus, standardit ja toiminnot. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 16-42.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 83 - 102.

Valkonen, N.1998. Historian suunnittelua ja suunnittelun historiaa. Kemin kaupunginkirjasto 1979-1999. Oulun seudun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. Opinnäyte-työ.

Westerling, J. Lean projektihallinnassa- mitä, miksi ja kenelle -sivusto. 2017. Viitattu 9.9. 2018, <https://www.ecraft.com/fin/blog/2017/10/10/lean-projektihallinnassa-mit-miksi-ja-kenelle>.

Wilén, R. & Kortelainen, T. 2007. Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät, käytäntö. Helsinki University Press, 10.

Vilikka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi, 131.

Hei Kemin kirjaston kirjastonhoitajat,

Toteutan opinnäytetyöni toimeksiantona Kemin kirjastolle Lapin kirjastoon liittymisen ja kirjastojärjestelmän vaihtumisen aiheuttamista muutoksista työtehtävissä aineiston vastaanottamisessa. Toivoisin teidän tutustuvan kysymyksiini ennen haastattelua ja miettivän etukäteen muutamaa seuraavaa aihetta. Haastattelu on tarkoitettu toteuttaa teemahaastatteluna, jossa aihepiiri on tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. Tässä tapauksessa haastattelu on keskustelunomainen tilanne, jossa käydään läpi ennalta suunniteltuja teemoja. Ohjaajaani ja muita opinnäytetyöni tarkastajia varten joudun nauhoittamaan haastattelut, toivottavasti tämä ei ole ongelma. Nauhoitteet ovat litterointia ja mahdollista tarkistusta silmällä pitäen oltava kuunneltavissa. Yhteistyöstäsi etukäteen kiittäen,
Marjo Enqvist

Haastattelukysymykset kirjastonhoitajille

1. Mitkä olivat työtehtäväsi Web Origon aikana?
2. Mitkä ovat työtehtäväsi Kohan aikana?
3. Miten tehtävät aineiston vastaanottamisen osalta ovat muuttuneet järjestelmän vaihtumisen myötä?
4. Miten koet työajan käytön muuttuneen järjestelmävaihdoksen myötä, meneekö aikaa enemmän vai vähemmän aineiston vastaanottamisessa?
5. Kuinka paljon työaikaa on kulunut uuden opetteluun? Onko koulutus ja/tai verkkopalaverit lisääntyneet tämän puolentoista vuoden aikana?
6. Kemin kaupunki ja Pellon kunta ovat vuonna 2016 olleet mukana Lapin liiton kehittämishankkeessa Tulevaisuuden kunta liinaa - Lean -toimintamalli osana organisaatiokulttuurin muutosta Pellon kunnassa ja Kemin kaupungissa. Onko käsite Lean ja sen toimintamalli tuttu, entä onko työpaikallasi tutustuttu Lean-menetelmään? Voisiko työpaikallasi olla tarvetta/tilausta turhien työvaiheiden karsimiselle ja työtapojen tehostamiselle esimerkiksi yhdenmukaisten työvaiheiden ja toimintatapojen noudattamisen muodossa?

Ohessa pari linkkiä Kemin ja Pellon kehittämishankkeen toteutumiseen.

<https://docplayer.fi/19389480-Tulevaisuuden-kunta-liinaa-lean-toimintamalli-osana-organisaatiokulttuurin-muutosta-pellon-kunnassa-ja-kemin-kaupungissa-kehittamishanke.html>

<https://docplayer.fi/70350119-Tulevaisuuden-kunta-liinaa-seminaari-esimerkkeja-kemin-ja-pellon-lean-hankkeesta.html>